

1. Πολιόχνη 1936: το τείχος. Στο κέντρο, ανάμεσα στους εργάτες και τους αρχαιολόγους, διακρίνεται, με το σκυλί, ο Alessandro Della Seta (Αρχείο Ι.Α.Σ.Α., αρ. ευρ. 2660α).

ΠΟΛΙΟΧΝΗ

Εξήντα χρόνια ανασκαφικής έρευνας

Τα εγκαίνια του Μουσείου της Μύρινας, τον Απρίλιο του 1961, και η επακόλουθη δημοσίευση¹ των ανασκαφών που είχε πραγματοποιήσει η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών τη μακρινή περίοδο 1931-1936 υπό τη διεύθυνση του Alessandro Della Seta², τότε Διευθυντή της Σχολής, και την περίοδο 1951-1953 και 1956 υπό τον Luigi Bernabò-Brea, σημάδευαν το τέρμα μιας μακράς και επίπονης φάσης της αρχαιολογικής έρευνας στην Πολιόχνη. Ενώ λοιπόν είχε εκπληρωθεί το επιστημονικό καθήκον, παρέμενε εντελώς ανοικτό το πρόβλημα της "συντήρησης" του αρχαιολογικού χώρου, πρόβλημα που αντιμετωπίστηκε το 1985 με ένα πρόγραμμα κατ' επιθυμία και έπειτα από συμφωνία του καθ. Antonino Di Vita, Διευθυντή της Σχολής, με τις αρμόδιες ελληνικές αρχές. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος προχωρήσαμε και σε επανεξέταση των αρχαιολογικών δεδομένων.

Alberto G. Benvenuti

Διευθυντής της Βιβλιοθήκης της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών

Ο προϊστορικός οικισμός, με το αρχαιότατο τοπωνύμιο Πολιόχνη, βρίσκεται πάνω σε ένα λόφο κοντά στη θάλασσα, στον κόλπο Βρόκοπο, στην ανατολική ακτή του νησιού, την ακτή δηλαδή που εκτείνεται απέναντι από την Τρωάδα, κοντά στο σημειρινό χωρίο Καμνία (εικ. 1α).

Η Πολιόχνη καταλαμβάνει μικρό επιψημήκη λόφο, σε διεύθυνση βορρά-νότο, που αναπτύσσεται παραλλήλη προς τη θάλασσα, προς την οποία κατεβαίνει από το μακρινό, δημιουργώντας έναν γκρεμό, ενώ κατεβαίνει μαλακά δυτικά και νότια. Ο λόφος έχει μήκος περίπου 300-350 μέτρα, και πλάτος, στο πλατύτερο σημείο, περίπου 120 μέτρα. Στο υψηλότερό σημείο, στο βόρειο άκρο, φτάνει τα 16,50 μέτρα από τη στάμνη της θάλασσας (εικ. 2). Δύο υδάτινα ρεύματα των περικλείουν από βορρά και από νότο. Από το βόρειο δεν έχει παραμείνει τίποτ' άλλο παρά ένα ρέμα (Ψαλάδι) που μαζεύει τα νερά της βροχής. Το νότιο (Αυλάκι) είναι ένας χειμαρρός που έπαιξε ρόλο, αν όχι πρωταρχικό, παντως σημαντικό, στη ζωή της προϊστορικής Πολιόχνης.

Ο υδροφόρος ορίζοντας, αν και τα τελευταία χρόνια έχει χαμηλώσει σημαντικά, εκτείνεται παντού στην πεδιάδα ύψου από το λόφο και κάτω από αυτού (τα δύο προϊστορικά πτυγάδια των είχαν φτάσει), και ο παραγόντας αυτός, μαζί με την εγγύτητα ενός προστατευμένου κόλπου, υπήρξε, φαίνεται, αποφασιστικός για την επιλογή του χώρου ως έδρας του οικισμού.

Ο λόφος ανατολικά, διαβρωμένος από τη θάλασσα, παρουσιάζει δύο διαφορετικούς γεωλογικούς σχηματισμούς, που διακρίνονται καθαρά. Το κατώτερο μέρος αποτελείται από διαστρωμάτωση ασβεστολίθου με έντονη κλίση (σχεδόν κάθετή) προς τα βόρεια. Πάνω από τον ασβεστόλιθο υπάρχει στρώμα ψαμμίτη σε διαστρωμάτωση σχεδόν ορίζοντα, που διατηρείται μόνο στα υψηλότερά σημεία του λόφου, δηλαδή προς το βορρά. Πάνω σε αυτό το δεύτερο πυρήνα ακομπάτει ένα γαιώδες στρώμα, στο οποίο βρίσκονται τα ερείπια του προϊστορικού οικισμού.

Και από αυτήν την πλευρά η "πό-

λη" δεν ξεπέρασε τη σημειρινή πλαγιά και, εκτός από μερικά σημεία βορειοδυτικά, τίποτα δεν καταστρέφεται από τη θάλασσα. Πράγματι, στη δυτική πλαγιά εντοπίστηκαν και ήθιαν στο φως τελευταία σημαντικές τοιχοδόμες, οι οποίες πιθανώς αποτελούσαν δημόρου που ορίζονται από δύο αναλημματικούς τοίχους και περιέτρεχε κατά μήκος της κορυφογραμμής της πλαγιάς, χρησιμεύοντας συγχρόνως άνα ενά ειδός ανδήρου και όριο του οικισμού. Η πρώτη φάση αυτής της κατασκευής θα πρέπει να ανάγεται στην Ύστερη Κυανή περίοδο (αύγυνοντα ίσως με τις τοιχοδόμες της που απένταντι νοτιοδυτικής πλευράς της "πόλης"). Η υπόδεση ότι πρόκειται για δημόρου έργο είναι αρκετά αληθοφανής, και επίσης είναι αρκετά πιθανό να αποτελούσε, μαζί με την απότομη κατωφάριση, ένα αμυντικό έργο από τη μεριά της θάλασσας.

Με τις ανασκαφές του '30 είχε άλει στο φως πάνω από το μισό της επιφάνειας του λόφου (περισσότερα από 6000 τετραγωνικά μέτρα ήταν το τμήμα της περιοχής που είχε ανασκαφεί), ο οποίος είχε σχηματιστεί με την επιλληλητή εναπόθεση ερειπίων σε πάχος όχι κατώτερο, τουλάχιστον σε μερικά σημεία, των 9 μέτρων!

Τελευταία, στην προσπάθειά μας που ορίσουμε τα βόρεια όρια του προϊστορικού οικισμού, ανοιχτήκε ένα σκάμπα, που, συνδέοντας με την παλιά ανασκαφή στα βόρεια, επέτρεψε τη μερική έρευνα της απώτατης δυτικής άκρης του μικρού υψώματος, το οποίο είχε ερμηνευθεί από τους πρώτους ανασκαφείς ως "ακρόπολη". Ήθιαν στο φως πολυάριθμοι τοίχοι που ιντανκάνε σε χώρους οι οποίοι ανάγονται σε μια περίοδο που ξεκινάει από την Πρώιμη Κυανή, με αιγιδωτές κατασκευές, και φτάνει ώς την Ερυθρά, κατά την οποία φαίνεται στο οικισμός πιθανότατα εκείνων ώς τα όρια του λόφου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η στρωματογραφία που ήλθε στο φως σε μερικούς τομείς, η οποία και επιπτέρει έναν πιθανό διαστρωμάτος του υλικού της Κυανής περιόδου, σε τυπολογική και ρυθμολογική βάση, που διαφρώνεται σε τρεις

τουλάχιστον διαφορετικές φάσεις. Σημαντική και η εύρεση οιστράκων, τα οποία ανήκουν σε δύωτο αμφορέα της ομάδας εισηγημένης κεραμικής ("a striate"), που, σύμφωνα με τον Bernabò-Brea, προέρχεται από την ηπειρωτική Ελλάδα, καθώς και των οιστράκων ενός μεγάλου τυμπάτος (από το σώμα και την προσοή) μιας "σολτσέρας" υπηρίσης (εικ. 5), που θα μπορούσαν, ίσως, να συνδέονται και αυτά με την Πρωτο-Ελλαδική II παραγωγή της ηπειρωτικής Ελλάδας. Αρέβατη παραμένει η οικοδομική κατάσταση σε αυτό το τμήμα κατά την Κίτρινη περίοδο: η απουσία κατασκευών θα μπορούσε έμμεσα να υποδεικνύει ότι τα όρια του οικισμού, εκείνη την περίοδο, σταματούσαν νότια από τη λεγόμενη ακρόπολη, λίγο βορειότερα από το μέγαρο 317.

Οι πρώτες μαρτυρίες ανθρώπινης εγκατάστασης στο λόφο της Πολιόχνης αποτελούνται από τα ερείπια ενός οικισμού με καλύβες καμπυλόγραμμης κάτοψης, που ανακατασκευάστηκε πολλές φορές (ο ανασκαφέας του 1953 και του 1956 εντόπισαν 7 στρώματα) αμέσως επάνω στη βραχώδη επιφάνεια η οποία αντιστοιχεί στη λεγόμενη Μελανή περίοδο. Στην επόμενη φάση (Κυανή) ανήκουν πολυάριθμα μεταλλικά αντικείμενα, που ανάγονται ήδη στην πρώτη φάση και έχουν υποστεί σύνθετη επεξεργασία, όπως αυτή του "χαμένου κεριού", πράγμα που μαρτυρείται επίσης από την εύρεση πήλινης μήτρας που χρησιμοποιήθηκε για να δώσει μορφή στο λιωμένο μέταλλο. Το πόσο ανεπτυγμένη ήταν η μεταλλουργία εκείνη την περίοδο στην Πολιόχνη μαρτυρείται και από την ανακαλυψη ακροφισών, αυτών που ο Bernabò-Brea αποκαλούνται "imbuti fittili". Την ίδια περίοδο παρατηρείται η κατάληψη του λόφου σε έκταση περίπου 1,5 εκατόριου με οικείες σε σχήμα μεγάρου - φαίνεται ότι από εδώ πέρασε αργότερα το σχήμα στην Τροία- και μεγάλα και σπουδαία δημόσια κτήρια (δωμάτια 14, το λεγόμενο Βουλευτήριον (εικ. 6), και 28, η λεγόμενη Σταποθήκη) στο εσωτερικό όριο ενός επιβλητικού τείχους (εικ. 7), στο οποίο διασωζό-

νται κάποιες πολύπλοκες αρχιτεκτονικές λύσεις, όπως το "προπύλαιο", νότια, και η μεγάλη και μνημειώδης ράμπα εισόδου.

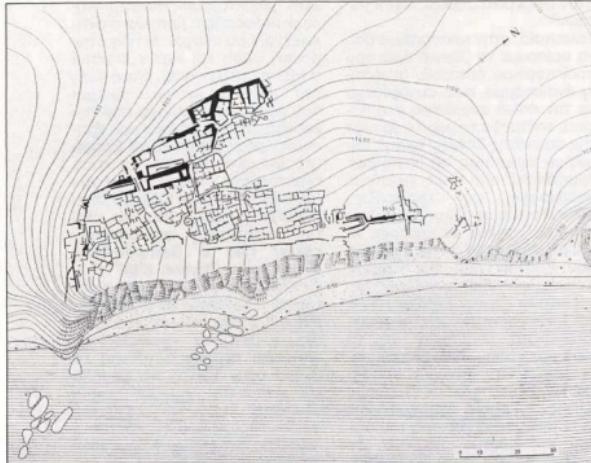
Είναι πλέον βέβαιο ότι το τείχος, όπως επιβεβαιώθηκε στα τμήματα που ερευνήθηκαν, παρουσιάζει τρεις φάσεις κατασκευής ή επιδιόρθωσης. Έπειτα από μια πρώτη κατάρρευση, που οφειλόταν σε ζημιές από σεισμό ή από την έντονη πίεση που ασκούσε το ανάχωμα που βρισκόταν από πίσω, ακολούθησε ανοικοδόμηση ακριβώς στην ίδια ευθεία. Στη συνέχεια ένιne δεύτερη κατάρρευση (εικ. 8) και ανακατασκευάστηκε το τείχος, αλλά λίγο πιο μέρα από την αρχική ευθεία του. Όλες οι φάσεις που ερευνήθηκαν αναγονται στην "Υστερη Κυανή" περίοδο. Γνωρίζουμε, πράγματι, ότι το πρώτο τείχος ακουμπούσε πάνω σε ένα στρώμα κατοικών της Πρώιμης Κυανής περιόδου και ότι η ζωη έξι από το τείχος της πρώτης φάσης θα πρέπει να ήταν τελείως ελεύθερη, χωρὶς άνδηρο ή ράμπα. Αν το στοιχείο από επαληθεύεται για όλη την περιμέτρο του τείχους, η υποτιθέμενη αμυντική λειτουργία του περιβόλου αποβάίνει πολύ πιθανή.

Από αυτήν τη στιγμή, η Πολιόχνη

αναπτύσσει τον ιστό της πόλης με επεκτάσεις και ανακατασκευές, εξελισσόμενη σε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα του Αιγαίου κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (εικ. 9). Στην Πράσινη περίοδο εμφανίζονται τα πρώτα σύνολα κατοικιών με περισσότερα από ένα δωμάτιο. Σε μερικά από αυτά τα σύνολα μπορεί κανείς να παρατηρήσει μια έντονη συγκέντρωση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων (πιθανότατα το Isolato XVII, δωμάτια 856-863, θα μπορούσε να είναι η συνοικία των μεταλλουργών). Δημιουργείται η δυτική συνοικία και, μόνο σ' αυτήν την πλευρά του οικισμού, επεκτείνεται το τείχος που περικλείει έτσι την καινούργια συνοικία. Κατά την Ερυθρό περίοδο οι εργασίες συντήρησης και οι επεκτάσεις του τείχους της πόλης (πρόσθεση δύο μεγάλων προμαχώνων, ο ένας ημικυκλικός και ο άλλος τετράγωνος) φαίνεται να αποτελούν το τελευταίο έργο μηχανικής και συγχρόνως την τελευταία επεκτάση της Πολιόχνης. Σε αυτήν τη φάση ανήκει εξ ολοκλήρου η συνοικία στη δυτική πλαγιά, από την οποία γνωρίζουμε λεπτομερώς μερικά οικοδομικά τετράγωνα και η

1a. Ο λόφος της Πολιόχνης: αεροφωτογραφία.

2. Ο λόφος της Πολιόχνης: κάτωψη (από Bernabò-Brea).

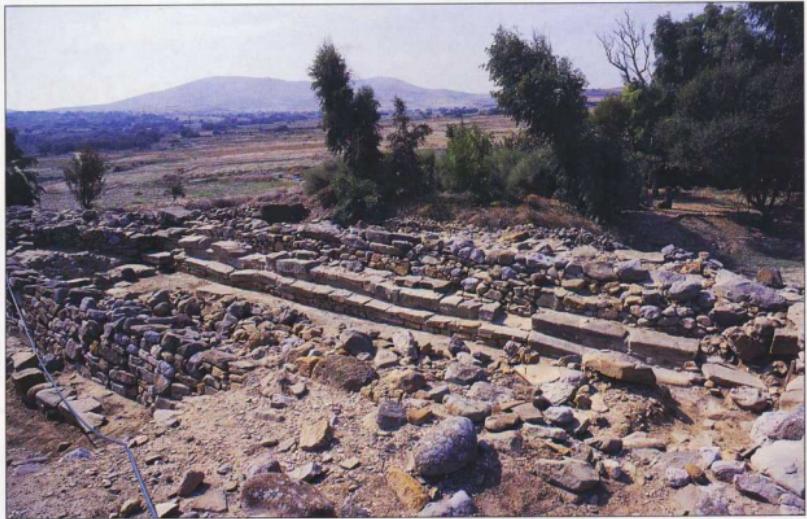
3. Τριποδικές χύτρες της Ερυθρός περιόδου.

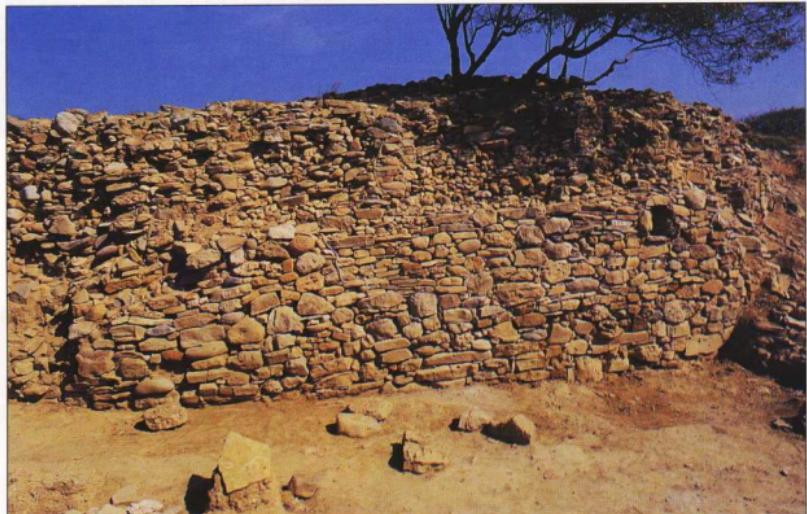
4. Αγγεία του τύπου «δέπος αμφικύπτελλο».

5. Όστρακα της λεγόμενης κεραμικής "a striature" και της «σαλτσιέρας», από την τομή ΝΟvest.

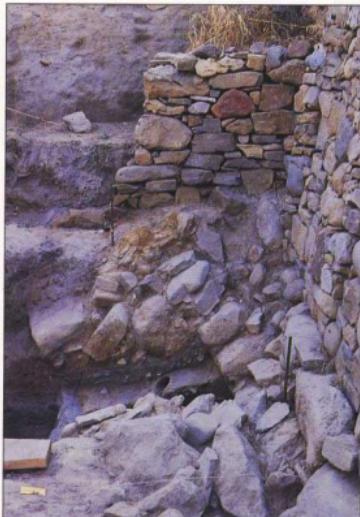
6. Το λεγόμενο Βουλευτήριο (δωμάτιο 14) από το ΒΑ.

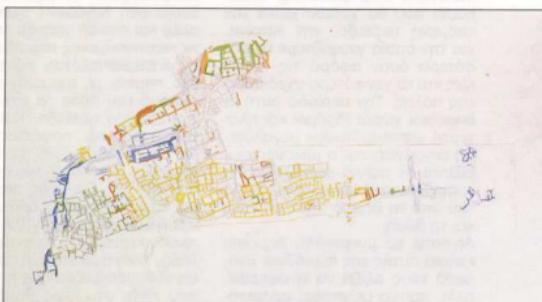
7. Το τείχη (τμήμα 12), μετά τις εργασίες συντήρησης.

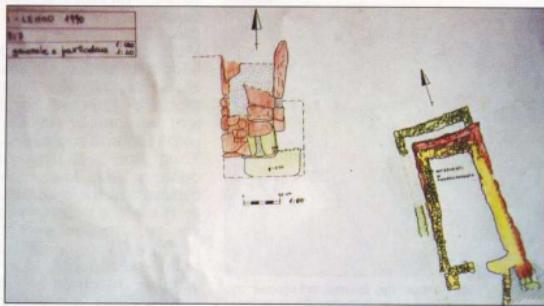
10. Το μέγαρο 317 από το βορρά και, ψηλά, η πλατεία 106.

8. Οι τελευταίες κατασκευαστικές φάσεις του αμυντικού περιβόλου μετά την κατάρρευση από σεισμό.

9. Κάτοψη της ανασκαμμένης περιοχής: τα χρώματα δηλώνουν τις διάφορες περιόδους (από Bernabò-Brea).

11. Κάτοψη του μεγάρου 317 με τις διάφορες κατασκευαστικές φάσεις και, ψηλά αριστερά, λεπτομέρεια της ανατολικής πρόεκτασης του.

12. Τα χρυσά κοσμήματα του θησαυρού (Αρχείο Ι.Α.Σ.Α. 8617).

οποία μας βοηθάει να συλλάβουμε τη διαδικασία σχηματισμού της, που εμφανίζεται τώρα καλύτερα διαρθρωμένος, διαδικασία που θα χαρακτηρίσει την επόμενη περίοδο, την Κίτρινη, για την οποία γνωρίζουμε περισσότερα σύνοφρα τις κατοικίες και το γενικότερο σχέδιασμό της πόλης. Την περίοδο αυτή οι δημόσιοι χώροι (δρόμοι και πλατείες) καταλαμβάνουν μεγαλύτερη επιφάνεια και ο οικισμός χωρίζεται σε πολλά οικοδομικά τετράγωνα κατά μήκος του άξονά του από το βορρά προς το νότο και τη δύση.

Λιγοστά τα μηνιειάδη δημόσια κτήρια αυτής της περιόδου: ανάμεσά τους αξίζει να αναφερθεί, αλλά και να μελετηθεί περισσό-

τερο, το μέγαρον 317 (εικ. 10), όχι μόνον για το περιέργο χαρακτηριστικό του ότι είναι τελειώς απομονωμένο, σε περίοπτη θέση δίπλα στη λεγόμενη ακρόπολη, αλλά και επειδή υπήρχε και κατά τις προηγούμενες περιόδους και ανακατασκευάζονταν πάντα στο ίδιο σημείο, με μια ελάχιστη μεταφορά του προς τα νότια κατά την Ερυθρά περίοδο. Κάτω από την ανατολική προέκταση των μακρών πλευρών του, βρέθηκε η συνέχεια της κατασκευής (επισκευής) της Ερυθράς περιόδου, και πέρα από τους δύομισι της προέκτασης μια μεγάλη λίθινη πλάκα (στρώση της πλατείας 106). Όλη η ανατολική προέκταση ευθυγραμμίζεται με το τμήμα που ήλθε στο φως βόρεια του μεγάρου 317 και που ανήκει στο κτήριο της Πράσινης περιόδου, το οποίο θα έγινε έπιση μήκους, από βορρά προς νότο, 12,50 μέτρα (εικ. 11).

Μετά την Κίτρινη περίοδο εναλλάσσονται φάσεις εγκατάλειψης και φάσεις συντομής κατοικήσης (περίοδοι Καστανή και Ιώδης), ίχνη των οποίων βρίσκονται σε μικρά τμήματα του χώρου. Ένας βίαιος και ξαφνικός σεισμός, ο ιδιος, ίσως, που κατέστρεψε την Τροία IIg, σημάδεψε το τέλος της Κίτρινης περιόδου, και στο ώρα καταστροφής βρέθηκε ένας σηματότικός θησαυρός κοσμημάτων (εικ. 12). Το γεγονός ότι αυτός ο θησαυρός (που βρέθηκε στο δωμάτιο 643 στις αρχές της ανασκαφής του 1956, λίγα εκατοστά κάτω από το

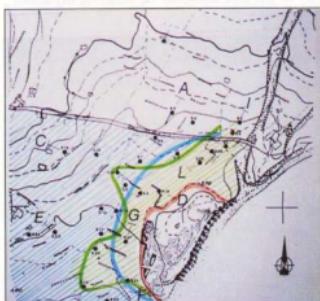
επίπεδο επιφανείας μέσα σε μια κοινή μικρή πρόχοι, κοντά στη βάση ενός πίθου) έμεινε στη θέση του και δεν τον πήραν αργότερα οι ιδιοκτήτες του είναι μια από τις πολλές αποδείξεις που μαρτυρούν βίαιη και ξαφνική καταστροφή.

Η τοπογραφική ανάλυση της άμεσης ενδοχώρας της Ποιλόχυνης μας καθορίζουμε ότι η ζώνη, πλάτους τουλάχιστον 50 μέτρων, που βρίσκεται γύρω από την περιμέτρο της πόλης, άνως τη γνωρίζουμε από τις ανασκαφές, αντιπροσωπεύει τη μέγιστη επέκταση του οικισμού σε μια συγκεκριμένη φάση.

Ο χώρος της κλασικής εποχής εμφανίζεται σχεδόν τέλεια συμπληρωματικός εκείνου της προϊστορικής. Περιλαμβάνει όλη την προσχωσιγενή πεδιάδα δυπτική της ανασκαφής της περιοχής και το λόφο απέναντι από την Ποιλόχυνη (λόφος του Αγ. Δημητρίου), με τη μεγαλύτερη συσσώρευση στα δυτικά, δηλαδή στον Αγ. Δημητρίου.

Η επάλληλη σύνθεση των κλασικών και των προϊστορικών στρωμάτων περιορίζεται σε ορισμένα σημεία επαφής των δύο ζωνών, και αυτό μας οδηγεί σε μια ερμηνεία οικιστικού και οικονομικού προτύπου κατά την προϊστορική και διαφορετικού κατά την κλασική περίοδο, όταν, επέτα από μια καθαρά οικιστική χρήση κατά την Πρώιμη Χαλκή Εποχή, ακολουθεί (μετά από μια μακρά περιόδο εγκατάλειψης) χρήση με χαρακτήρα περισσότερο αργοτικό, σε άμεση σχέση με μια έντονη αγροτική εκμετάλλευση, πιθανώς από αποίκους απομονωμένους σε αγροκρείς ή επαυλείς (εικ. 13).

Στάθηκε επίσης δυνατό να εντοπίσουμε μια πιθανή αιτία, φυσική και όχι πολιτισμική, της εγκατάλειψης των εξωτερικών ζωνών και της συγκέντρωσης του οικισμού μέσα στα τείχη. Πράγματι σε αυτές τις περιοχές, και διατάρα στις νοτιότερες, που ήταν πιο εκτεθεμένες στην υπερχειλίση του χειμάρρου "Αυλάκι", υπάρχει προσωχωνίες στρώμα, και πιθανώς θα μπορούσε σε αυτήν την αιτία να αποδοθεί, εντελώς υποθετικά ακόμη, η εγκατάλειψη τους και η συγκέ-

13. Κάτωφθη της άμεσης ενδοχώρας της Ποιλόχυνης με τις διάφορες ζώνες χρήσης: με πράσινο της προϊστορικής και με μπλε της ιστορικής εποχής.

ΟΙΚΙΣΤΙΚΕΣ ΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΧΝΗΣ

Μελανή περίοδος, προ-αστική, που χαρακτηρίζεται από δύο διαφορετικούς τύπους κεραμικής. Έναν με καθαρότερο πηλό (ανοικτά σχήματα), με επιφάνεια εντελώς λεια, στιλπνή, μελανή ή φαΐα, με τη χαρακτηριστική διακόσμηση από λευκές λεπτές γραμμές ζωγραφισμένες πάνω σε σκούρο βάθος, και έναν με λιγότερο καθαρό πηλό, με φυσική επιφάνεια, χωρίς λειανσή ή στιλπνότητα (χύτρες σε σχήμα λίγο πολύ ω-είδες, με μεγάλο στόμιο και μερικές φορές με μεγάλες κάθετες λαβές).

Κυανή περίοδος, ή πρώτη αστική περίοδος (χωρίζεται σε δύο φάσεις: την Πρώιμη και την Ύστερη). Η κεραμική παρουσιάζει επιφάνειες κολά λειασμένες και στιλπνές και ξεχωρίζει από εκείνην της Μελανής περιόδου, γιατί συναντάμε μεγαλύτερο πλούτο και εξέλιξη των σχημάτων και κυρίως αλλάζει η τεχνική διακόσμησης, που αποτελείται τώρα από δέσμες αυλακώσεων, και αντικαθιστά πολύ νωρίς, σχέδιον ολοκληρωτικά, τη γραπτή διακόσμηση. Εμφανίζονται για πρώτη φορά, ήδη στα πρωιμότερα στρώματα, οι τριποδικές χύτρες, που παραμένουν σε χρήση και όλες τις επόμενες περιόδους (εικ. 3), και η κεραμική με μη ομαλή επιφάνεια, η λεγόμενη *ceramica striata* (scored ware).

Πράσινη περίοδος, κατά τη διάρκεια της οποίας παρατηρείται προοδευτική αλλαγή στην ποιότητα της κεραμικής. Μόνο μερικά σχήματα και μερικά πολεμικά εκλεπτυσμένα δείγματα διατηρούν την έντονη στιλπνότητα που χαρακτηρίζει τις προηγούμενες περιόδους. Τα περισσότερα αγγεία, και προπαντός τα αγγεία οικακής χρήσης, παρουσιάζουν επιφάνεια όλο και λιγότερο στιλπνή.

Ερυθρά περίοδος, με κεραμική που χαρακτηρίζεται από σχήματα όμοια με εκείνα των προηγμένων φάσεων της Τροίας I και των πρώιμων φάσεων της Τροίας II, με επιφάνειες λιγότερο στιλπνές από ό,τι κατά τις προηγούμενες φάσεις. Η οικακή κεραμική παρουσιάζει μη στιλπνή επιφάνεια και η διακόσμηση στα αγγεία είναι σπάνια.

Κίτρινη περίοδος, η κεραμική της οποίας, σε σχέση με τις προηγούμενες περιόδους, παρουσιάζει μια αλλαγή σχεδόν ολοκληρωτική και ως προς την ποιότητα του πηλού και ως προς το μεγαλύτερο μέρος των σχημάτων. Σχεδόν πάντα έχει θαμπτή (ματ) επιφάνεια, με τοιχώματα μάλλον λεπτά και αρκετά ομοιόμορφη όπτηση, με σχήματα εξαιρετικά απλά (ουσιαστικά όμοια με εκείνη της Τροίας III). Σπανιότατα τα διακοσμημένα αγγεία. Δύο είναι τα χαρακτηριστικότερα σχήματα: το δέπας αμφικύπελλον (εικ. 4), πλατά διαδεδομένο και παντελώς αγνωστό κατά τις προηγούμενες περιόδους, και οι σφαιρικές άνωτες φίλατες.

Hiatus, που αντιστοιχεί στην Τροία III και IV.

Καστανή περίοδος (έχει εντοπιστεί μόνο στο άνω τμήμα του δρόμου 105 και γύρω από την πλατεία 106), με μονόχρωμη ερυθρά κεραμική (όμοια με εκείνη της Τροίας V), διακοσμημένη με τη βοήθεια τροχού. Χαρακτηριστική η φιάλη, που αυτήν την περίοδο παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία καινούργιων σχημάτων με διάφορες λαβές (π.χ. οριζόντιο τόξο με δύο μικρές σπιέρες στο πλάι, που ελίσσονται προς τη λαβή) και με πολύ χαρακτηριστικά διακοσμητικά στοιχεία (οριζόντιες παράλληλες αυλακώσεις που χαράσσονται με τροχό αλλά και, πολύ σπανιότερη, πλαστική διακόσμηση).

Hiatus, που αντιστοιχεί στην πρώιμη και στις μέσες φάσεις της Τροίας VI.

Ιώδης περίοδος (εντοπίστηκε μόνο στο άδειασμα του πηγαδιού της πλατείας 106 και στην ίδια την πλατεία), με κεραμική λεπτόσκοκκου πηλού στους χαρακτηριστικούς τύπους του τέλους της Μινωικής και της Μέσης Ελλαδικής και με σχήματα πρωτο-μυκηναϊκά.

ντρωση του οικισμού σε περιοχή γη οποία μπορεί ευκολότερα να εξοπλιστεί με κατασκευές που να μπορούν να αντεπέξελθουν στις πλημμύρες. Η περίπτωση αυτή είναι πιθανότατα, όπως είπαμε, συνδεδεμένη (χρονολογικά και λειτουργικά) με την ανάπτυξη του οικιστικού μοντέλου της Πολιόχνης: από έναν εκτεταμένο οικισμό "χωρίς τείχη" των αρχαιότερων φάσεων (Πρώιμη Κυανή), σε κλειστό οικισμό ("Υστερή Κυανή").

Τα παρόλλη που αυτόματα έρχονται στο νου, παραγίνοντα τώρα πια, είναι οι εγγύτεροι προϊστορικοί οικισμοί: Τροία, οι άλλοι μικρότεροι σταθμοί της Τρωάδας και η Θερμή. Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι οι ομοιότητες με την Τροία είναι πιο εμφανείς κατά την Κίτρινη περίοδο, σημαντικές κατά την Ερυθρά και Πράσινη, λιγοστές στην Κυανή και τη Μελανή, περίοδοι που πιθανότατα προηγούνται της Τροίας. Είναι λιγότερο, ίσως, γνωστές οι αναλογίες της Πολιόχνης με την Πρωτο-Ελλαδική Ελλάδα. Η Πρωτο-Ελλαδική Ι κεραμική στην Εύτρητη (στρώματα II-IV) μοιάζει πολύ με εκείνη της "Υστερής Κυανής - Πράσινης περιόδου και ως προς την ποιότητα του πτηλού και ως προς μερικά σχήματα και διακοσμητικά στοιχεία. Τα παρόλλη με τον κυκλαδικό κόσμο είναι ίσως περισσότερο φανερά και στενές θα πρέπει να ήταν οι σχέσεις της Πολιόχνης με τις Κυκλαδες. Τα σχήματα και τα χαρακτηριστικά στοιχεία της κεραμικής της Κυανής περιόδου μας οδηγούν στον πολιτισμό Γκρόττας-Πηλού, αλλά και κατά την Ερυθρά και Πράσινη περίοδο, τα ευρήματα, εκτός από τη λιγότερα εισιτηριμένα αντικείμενα, παρουσιάζουν αντιτοιχίες με εκείνα του ρυθμού της Σύρου. Πολλά από τα χαρακτηριστικά σχήματα της Κίτρινης περιόδου, περισσότερο και από την ποιότητα της κεραμικής και την τεχνική επεξεργασίας και οπτισμού, βρίσκουν τα παρόλλη τους σε μερικούς οικισμούς της Πρωτο-Ελλαδικής II (π.χ. Άγ. Κομμάς στην Αττική, Λέρνα στο στρώμα καταστροφής της "Οικίας των Κεράμων") και στις Κυκλαδες. Εξακολουθεί να διαφένει της έρευνας η νεκρόπολη (όπως

εξάλλου και στην Τροία, τη Θερμή και αλλού), αλλά συναντάμε και στην Πολιόχνη, τουλάχιστον κατά την Κίτρινη περίοδο, ταφές, και όχι μόνο παιδικές, εντός των τειχών (ταφική πρακτική διαδεδομένη στους πολιτισμούς της Πρώιμης Χαλκής Εποχής στην Ανατολία και στο Βόρειο Αιγαίο), που θα μπορούσαν να αντικατοπτρίζουν ένα συγκεκριμένο τελετουργικό, πλούσιο σε κοινωνικο-πολιτιστικές αξεις.

Σημειώσεις

1. Ο Bernabò Brea, χάρη και στη συνεργασία με πολλούς ερευνητές, και ιδιαίτερα με τους καταπληκτικούς τεχνικούς της Εφορείας των Συρακουσών, κατέφερε το σχεδόν ακατόρθωτο, να βάλει δηλαδή σε τάξη τα πολύχριμα στοιχεία που του παραδόθηκαν από τον D. Levi, Διευθυντή τότε της Σχολής, και να ελέγξει (τη δεκαετία του '50) με καινούργιες τομές τη σημασία τους. Προσώρως ομως και σε μια καταπληκτική έκθεση στο Μουσείο της Μύρινας (καινούργιας τακτοποίηση έγινε το 1993) των ιταλικών ανασκαφών στο νησί, που εκτός από την Πολιόχνη είχαν και έχουν ως αντικείμενο την πόλη της Ηφαιστίας και το Καρείριον στη Χλόη (και οι δύο περιέμενον την πλήρη δημιουργία τους). Και ακόμη να δημιουργείται αργότερα τους μνημεύοδες τόπους, που καθιστούν την Πολιόχνη έναν από τους καλύτερα γνωστούς επιστημονικούς χώρους της Πρώιμης Εποχής της Χαλκής στο Βόρειο Αιγαίο.

2. Τα στρώματα που ανήκουν στη Μελανή περίοδο έχουν μέχρι τώρα ερευνηθεί συστηματικά μόνο σε δύο στρώματα στα δωματία 605 και 832.

Βιβλιογραφία

- Archontidou A., Tiné S., Traverso A., *Poliocnhi 1988. Nuovi saggi di scavo nell'area del Bouleuterion e della piazza principale*, Annuario della Scuola Archeologica Italiana di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente LXI-LXII (1988-89), 1993: 371-378.
 Bernabò Brea L., *Poliocnhi. Città preistorica nell'isola di Lemnos*, III, Roma 1964-1976.
 Belli P., «L'abitato preistorico di Poliocnhi (Lemnos)», in *L'habitat préhistorique à Athènes*, 23-25 juin 1987, BCH Suppl. XIX, Athènes 1990:321-330.

Benvenuti A.G., «Poliocnhi: recenti attività della Scuola Archeologica di Atene», in: *Πρακτικά Τριημέρου Αι-*

γαίου, 21-23/12/1989, Αθήνα 1990: 382-386.

Benvenuti A.G., «Poliocnhi: 1986-1992. La ripresa dei lavori», *Bulletino Ingegneri* 7-8 (1993): 3-8.

Cultraro M., *Sepolture intramurali nell'abitato preistorico di Poliocnhi*, unti extitutum.

Di Vita A., «Atti della Scuola 1986-1987», *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente LXIV-LXV* (1986-87) 1991: 440-443.

Di Vita A., «Atti della Scuola 1988-1989», *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente LXVI-LXV* (1988-89) 1993: 428-434.

Ricciardi M., Tiné S., «Poliocnhi 1986-1987», *Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente LXIV-LXV* (1986-87) 1991: 389-401.

Poliocnhi

A. G. Benvenuti

The settlement of Poliocnhi, situated on a small precipice hill overlooking the sea on the eastern coast of the island of Lemnos opposite Troy, is one of the most significant sites of the Early Bronze Age in northern Aegean. Systematically excavated in the years 1931-1936, 1951-1953 and 1956 has, since 1985, become the objective of a wide restoration and exploitation campaign which, starting back from 1990, is also offering the possibility of re-examining the archaeological data.

Being originally a village of huts in curvilinear plan, it substituted for an urban settlement, with megaron-type houses and imposing public buildings, whose inhabitants had a remarkable knowledge of metal work techniques. The settlement, surrounded by magnificent walls, was occupying the slope of the hill for almost the entire third millennium BC, though less consistent traces indicate a more sporadic inhabitation even during the second millennium.

The archaeological data prove as certain the relations of Poliocnhi with Troy and the other centers of the Troad, the northern Aegean, the Cyclades, in a major degree, as well as with important centers of mainland Greece.

The necropolis of the settlement has not been located as yet, however, the intramural burials, not only of children, reveal an established ceremonial, rich in socio-cultural significance.